

ELEK BALÁZS

Informatikus szakértés a büntetőeljárásban

Az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele önálló intézkedésként kodifikálása a büntető törvénykönyvben (Btk. 77. §), illetve a számítástechnikai rendszer útján rögzített adatok megőrzésére kötelezés és az elektronikus adat ideiglenes hozzáférhetetlenné tétele (Be. 158/A; 158/B §) kényszerintézkedésként megjelenése a büntetőeljárásról szóló törvényben egyaránt azt igazolja, hogy a büntetőeljárásokban szükségszerűen új szemléletre lesz szükség a kényszerintézkedésektől kezdve a bizonyításon át egészen a bíróság által kiszabott szankciókig.

A számítógép időszakát megelőző bizonyítás keretében beszerzett bizonyítékokat már külön terminológiával *pre-computer evidence*-ként emlegetik.¹ Ezeket, mint például a kézzel írott leveleket, fényképeket le lehetett másolni, és átadni a védőnek, a bírónak, az esküdtszék tagjainak. A digitális adat azonban speciális kezelést és elemzést igényel. Az elektronikus adatot helytelen kezelés mellett könnyen meg lehet változtatni, rongálni, vagy törölni.

Már az emberölés miatt meginduló büntetőügyek gyanúsítottjainak a számítógépeit és a telefonjaik cellainformációit is rutinszerűen átvizsgálják esetleges megerősítő közvetett bizonyíték után kutatva.

Ennek az az egyszerű oka, hogy a számítógép és az internet világának a fejlődése egyre több lehetőséget kínál a bűnözés szinte minden területén.

A számítógép egyszerre van jelen a közigazgatásban, közlekedésben, számvitelben, szállításban, hadiiparban, oktatásban, tudományos kutatásban, egészségügyben, az élet valamennyi területén, így az emberek otthonaiban is.²

Megállapítható az is, hogy a számítógépes ismereteinek növekedésével a fiatalabb korosztály egyre inkább érintett a számítógéphez kapcsolódó bűncselekmények elkövetésében.³

¹ Simson L. Garfinkel: Digital Forensics. American Scientist, vol. 101, 2013 September–October, pp. 370–377.

² Nagy Zoltán András: Bűncselekmények számítógépes környezetben. Ad Librum Kft., Budapest, 2009, 6. o.

³ Elek Balázs: Diákcsinny vagy bűncselekmény. Büntetőjogi kézikönyv diákoknak, szülőknek és tanároknak. Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen, 2008, 87–108. o.

Az internet globális összeköttetést teremt több ezer számítógépes hálózat között, amelyen keresztül hatalmas információmennyiség válik hozzáférhetővé.

Kellő hozzáértés mellett a világháló a bűncselekmények gyors és egyszerű megvalósításának a lehetőségét kínálja. Sok előnye között sajnos megemlíthető a névtelenség, a nemzetek feletti jelleg. A jogalkotás gyakran a fizikai világ normáihoz igazodik, ezért egyes szabályok nem alkalmazhatók, sőt értelmetlennek az úgynevezett virtuális térben.⁴

Az interneten megvalósítható bűncselekmények veszélyességét jelzi, hogy a tettes számítógépének elhelyezkedésétől függetlenül bárhol elkövethető.⁵ Az elkövetők sokszor az internetkávézók számítógépeit használják, a hely adottságai láthatatlanságot kínálnak számukra. Az elkövetési hely nagyon változatos lehet, a bűncselekmény megvalósulhat egy repülőgép fedélzetén, úton két kontinens között is, ahonnan számtalan helyre lehet továbbítani.

Sajnos ugyanaz az ember esetenként másképp viselkedik a való életben és másként az úgynevezett kibertérben. A személytelenségbe burkolózva olyan dolgokat is megtesz, amelyeket egy másik ember cselekedetként végletesen elítélne. A világhálón esetenként felszabadulnak a gátlások. Egy tisztességes, jogkövető állampolgár, aki életében még soha semmit sem lopott el, lehet hogy a világhálóra csatlakozva súlyos bűncselekményeket követ el, s közben ezzel még tisztában sincsen.

Az internetes bűnözés veszélyeit nem lehet túlbecsülni. Már a személyi számítógépek megjelenése és elterjedése is hatékony eszköz a bűnözőknek. Az internet világméretű térhódítása pedig felmérhetetlen veszélyeket rejt.

A számítógépes és az internetes bűncselekményeknek nincs egységes, általánosan elfogadott fogalmuk a jogirodalomban.⁶ Valójában minden internetes bűncselekmény számítógépes bűncselekmény, hiszen az internet használata feltételezi az információs rendszer (Btk. 459. § 15. pont) jelenlétét. A számítógép használatához viszont nem szükségszerű az internet. A két cso-

4 Parti Katalin: Az internetes bűncselekmények nyomozásának egyes kérdései. In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 41. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2004, 249–274. o.

5 Köhalmi László: Jogállam és büntetőjog – avagy kételyeim az ezredforduló krimináljoga körül. In: Karsai Krisztina (szerk.): *Keresztmetszet – tanulmányok fiatal büntetőjogászok tollából*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2005, 18–129. o. A szerző szerint nem tűnik teljes mértékben meggyőzőnek az elektronikus aláírások biztonsága vagy az újabban terjedő úgynevezett „wireless” szolgáltatások informatikai biztonsága sem.

6 Gergely Máté: Nyomozás az interneten. *Belügyi Szemle*, 2002/10., 31–50. o.

port között nincs éles határvonal.⁷ Vannak bűncselekmények, amelyek mindkét csoportba besorolhatók.

A számítógépes bűncselekmények közé tartozik⁸ a szoftverkalózkodás, amikor a szerzői jogok megsértését szoftverre követik el. Ez az illegális szoftvermásolás és -terjesztés. Gyakran a számítógép valamilyen hagyományos bűncselekmény elkövetésének eszköze. Ezeknek a bűncselekményeknek az elkövetéséhez nem szükségszerű a számítógép használata. Ilyen például a pénzhamisítás (Btk. 389. §), az üzleti titok megsértése (Btk. 418. §), vagy az okirat-hamisítások (Btk. 342–345. §).

Vannak csak számítógéppel elkövethető, vagy szinte kizárólag számítógéppel elkövethető bűncselekmények. Ilyen bűncselekmény az információrendszer vagy adat megsértése (Btk. 423. §), mint például a mobiltelefon-készülékek dekódolása, ami lényegében a hálózattól történő függetlenítést jelent. Az úgynevezett e-mail-bomba-program is értékelhető információrendszer elleni bűncselekményként. Az e-mail-bomba küldője például több ezer kéretlen levelet küld valakinek, megbénítva ezzel az illető levelezését. Az infector program esetében egy látszólag ártatlan – például valamilyen játék- – programot fertőz meg az elkövető vírussal. Ha ezt elküldjük valakinek, akkor a vírus is automatikusan megy vele.⁹

Az internetes bűncselekmények közé tartoznak az internet nyilvánosságát felhasználó bűncselekmények. Ezeket el lehet követni internet nélkül is. Ilyen a zaklatás (Btk. 222. §), a rágalmozás (Btk. 226. §), a becsmérlés (Btk. 227. §)¹⁰, a közveszéllyel fenyegetés (Btk. 338. §), a gyermekpornográfia (Btk. 204. §), a közesség elleni uszítás (Btk. 332. §), rémhírterjesztés (Btk. 337. §). Idetartoznak az adatokhoz való tiltott hozzáférést és adott eset-

⁷ Gál István László: Régi és új kísérletek a gazdasági bűnözés fogalmának meghatározására. Rendészeti Szemle, 2009/7–8., 36–37. o.

⁸ Köhalmi László: Számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekmény, a számítástechnikai rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása. In: Balogh Ágnes: Büntetőjog II. Különös Rész. Jogi Szakvizsga Segédkönyvek. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008, 393–401. o. Az 1978. évi IV. törvény még „számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekmény” és „számítástechnikai rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása” megnevezést használt.

⁹ Papp Péter: A hi-tech bűnözés napjainkban. Belügyi Szemle, 2004/11–12., 5–14. o.

¹⁰ Egyre több bűncselekmény kapcsolódik az egész világon elterjedt úgynevezett közösségi oldalakhoz, az ezekre feltöltött fényképek és adatok felhasználásával bárki létrehozhat sértő tartalommal a kiválasztott személyhez tartozóknak tűnő profilt. E cselekmények esetében vizsgálni kell a visszaélés személyes adattal vétséget (Btk. 219. §) is. Ezekben az ügyekben a kétséget kizáró bizonyításhoz gyakran informatikus szakértő bevonásával kell vizsgálni a kérdéses előfizetési ponton található számítástechnikai eszközöket. Lásd: Jójárt Livia – Kamenszky Petra – Révész Andrea: A büntetőeljárások elhúzódásának okai és annak következményei. <http://www.mabie.hu/node/758>

ben az adatokkal való visszaélést megvalósító bűncselekmények, például minősített adattal visszaélés (Btk. 265. §), vagy gazdasági titok megsértése (Btk. 413. §), üzleti titok megsértése (Btk. 418. §).

A korábbi büntető törvénykönyv szerinti gazdasági titok megsértésének büntette¹¹ miatt folyamatban lévő büntetőügyben a vádlottól a repülőtéren lefoglalt laptopon, valamint a pendrive-on a sértett kft.-től származó, üzleti titoknak minősülő dokumentumok voltak, amelyek közvetlenül bizonyították a bűncselekmény megtörténtét. Ilyen dokumentumok voltak a külföldi partnernek átadni kívánt árlisták, biztonságtechnikai adatlapok, receptúrák, a külföldi partner országában létesítendő megegyező profilú üzemműködés és összefoglaló terve stb.¹² Ilyen esetben nem feltétlenül szükséges szakértő igénybevétele a számítógépen és az adathordozón lévő adatok megszerzéséhez, de előfordulhat, hogy a nem szakszerű megnyitás megkísérlése jelentős bizonyítási nehézségekhez vezet.

Az internetes bűncselekmények közé tartozhat a világhálón keresztül történő behatolás a különböző cégek hálózati rendszerébe.¹³

Az internet lehetővé teszi az adózás kikerülését, a tiltott szerencsejátékokat és fogadásokat, valamint a szolgáltatások elektronikus úton történő megszerzését, amelyek az adott formában tiltottak. Ilyen a pedofilképek zugkereskedelme az interneten. Az internet nagy lehetőségeket teremt a csalásra, például szolgáltatások terén az olyan új tevékenységi körökben, mint az internetes vásárlás.¹⁴ A számítógépes vírusok terjesztése, a honlapfeltörések és a számítógépes hálózatok ellen elkövetett bűncselekmények is idetartozhatnak.¹⁵

Az interneten végrehajtott csalás jellegű cselekmények körében az egyik tipikus elkövetési mód az úgynevezett *home banking* szolgáltatáshoz, az otthonról intézhető banki műveletekhez kapcsolódik.¹⁶ Ezt használják ki azok, akik a pénzügyi számítógépes rendszerébe jogosulatlanul vagy jogszerűen jelszó vagy más azonosító ismeretében lépnek be, és ott olyan jogosulatlan műveletet végeznek, amelynek célja a jogtalan vagyoni hasznoszerzés. Erre

11 Kóhalmi László (2008): i. m. 211–216. o.

12 Fővárosi Ítéletábra Bf.3.245/2012/18.

13 Jekyné Wohlfarth Zsuzsanna: Számítógép segítségével elkövetett bűncselekmények. *Belügyi Szemle*, 1999/11., 43–50. o.

14 Annabelle Bolt: Elektronikus bűnözés Nagy-Britanniában. *Belügyi Szemle*, 1999/11., 51–53. o.

15 P. Nagy Ferenc: A számítástechnikai bűnözés elleni harc. *Belügyi Szemle*, 2004/11–12., 186–203. o.

16 Kóhalmi László: A gazdasági és a szervezett bűnözés. In: Csemáné Váradi Erika (szerk.): Bevezetés a büntügyi tudományokba. Átdolgozott, bővített kiadás. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007, 142–143. o. [Assistentia Iuris 5.]

példa a jogosulatlan átutalás valakinek a számlájáról, vagy az adósság részbeni vagy teljes törlése.

Hasonlóan csalás jellegű cselekmény az úgynevezett álweboldal nyitása, amikor a valóságban nem létező gazdasági vállalkozás, például egy kereskedelmi cég, esetleg bank kínálja a szolgáltatásait pénz átutalása fejében. Az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás (Btk. 375. §) mellett a hagyományos csalókról is szólni kell, akik megtévesztő ígéretekkel csábítják a világhálón barangolókat. Pénzátutalást, árurendelést vagy szolgáltatásigénybevételt kérnek első alkalommal, majd eltűnnek. Ebbe a körbe tartoznak az úgynevezett vaterás csalások, ezekben az ügyekben a nyomozási cselekmények körébe tartozhat a házkutatás mellett a számítógép szakértővel történő megvizsgálása.

Vannak, akik szegény, beteg gyerekeknek gyűjtenek egy álweboldalon adományokat. Az elkövetők a gyanútlan adakozó egész bankszámláját lecsapolhatják, ha naivan és jóhiszeműen megadja a bankszámlájához kapcsolódó adatait.

Találkozhatunk a világhálón nem létező munka ígéretével, amikor is a munkavégzés lehetőségéért a jelentkezéskor be kell fizetni egy bizonyos összeget.¹⁷

A gyanútlan internetezőktől történő pénzkicsalás további technikája a piramisjáték szervezésének büntette (Btk. 412. §). A klubtagok hozam megszerzésének lehetősége fejében fizetnek be kisebb-nagyobb összegeket.

Korábban a különböző bélyegzőlenyomatokat, dokumentumokat, aláírásokat nyomdai úton vagy fénymásolóval próbálták hamisítani. A számítógép azonban újfajta lehetőséget kínál. A számítástechnika fejlődésével könnyen elérhetőek azok az eszközök, amelyeknek a segítségével szinte minden dokumentum digitalizálható. A szkennerek felbontási képességének növekedése és a lézernyomtatók egyre olcsóbbá válása együttesen lehetővé teszi szinte minden olyan okirat hamisítását, amely nincsen levélde hologramos címkével, bár az ezek készítéséhez szükséges berendezések is megvásárolhatók. Miután a szkennel segítségével digitalizálják az adott adatot (például a pecsétet, aláírást), különböző célirányos manipulációkkal megszerezhető a hamisításhoz szükséges céladat. Egy bélyegző adatainak a megszerzése például úgy történik, hogy a bélyegzővel ellátott okiratot szkennel segítségével digitálisan

¹⁷ Hasonló büntetőügyben a Debreceni Ítéltábla 7603-rendbeli csalás vétsége, 53-rendbeli folytatólagosan elkövetett csalás vétsége, és e vagyon elleni cselekményekhez kapcsolódóan folytatólagosan elkövetett pénzmosás büntett miatt ítélte szabadságvesztés-büntetésre a vádlottat. Debreceni Ítéltábla Bf.II.390/2013/12.

zálják, majd grafikai programok segítségével a bélyegző körüli felületet, illetve hátteret teljes mértékben eltávolítják. A nyomtató segítségével pedig felvihető a bélyegző a papírra.¹⁸

A számítógépekhez kapcsolódó bűnözés kapcsán külön kell szólni a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértéséről (Btk. 385. §). A szoftverekhez kapcsolódó jogi kérdéseket világszerte elsősorban a szerzői jogi törvények szabályozzák. A szoftvereket érintő jogsértés lehet a jogosulatlan többszörözés, sokszorosítás, amikor a szoftvereket nemcsak arra a hardverre telepítik, amellyel együtt megvásárolták, hanem más vagy akár több hardverre is. Az illegális másolatok készítése, forgalmazása, az eredetihez hasonló másolatok készítése is jogsértés. A magáncélra ingyen használható szoftverek üzleti környezetben történő felhasználása, a feltört szoftverek letölthetővé tétele az interneten, jogdíjköteles szoftverek engedély nélküli letöltése az internetről is ebbe a körbe tartozik.¹⁹

E bűncselekmény elkövetésével tömegesen találkozhatunk az interneten, ahol az ingyenes elérhetőség miatt magyarországi felhasználók százezrei veszik igénybe és használják a „torrent” oldalakat, illetve a „DC HUB” szervereket. A felhasználók egymás között megosztják és letöltik a gyakran védett szerzői oltalom alatt álló zeneművet, filmet vagy szoftvert. Ugyanez érhető el úgynevezett „warez” oldalakon emelt díjas sms-ek elküldése ellenében. Általában igazságügyi informatikus szakértő bevonásával történik annak megállapítása, hogy az érintett oldalon van-e jogellenes szerzői jogi tartalom-megosztás, illetve a felhasználók felkutatása, ez után a szakvéleményében feltünteti a megosztott tartalmat, a megosztás módját, időpontjait, illetve a megosztó IP-címét.²⁰

Az informatikus vagy számítógépes szakértő a büntetőeljárásban

A számítógép kiemelkedő szerepe a bűnözésben nyilvánvalóan generálja az efféle ismeretek iránti fokozott igényt a felderítésben is. Ez az oka annak, hogy az informatikus vagy számítógépes szakértő szakértelmére és véleményére folyamatosan növekvő igény van a büntetőeljárásokban.

¹⁸ Jekyné Wohlfarth Zsuzsanna: i. m.

¹⁹ Király Klára: Szoftverek és szoftveralközkodás. Belügyi Szemle, 2004/11–12., 159–168. o.

²⁰ Jójárt Livia – Kamenszky Petra – Révész Andrea: i. m.

A szakértői véleménynek a többi bizonyítási eszközhöz képest is vannak sajátosságai, és az informatikus, számítógépes szakértésnek is az egyéb szakterületekhez képest.

„A szakértői bizonyítás elvi alapja az, hogy a történeesen belül egyidejűleg zajlanak több struktúrában az egymást átható és keresztező, egymással (általában természeti törvényszerűségek és/vagy társadalmi normák által szabályozott) kölcsönhatásban lévő okozati folyamatok, amelyeknek minden eleme egyúttal része egy vagy több olyan kauzális kapcsolatnak is, amelyek egy másik strukturális szinten – és esetleg más szabályszerűségek szerint bonyolódik le. [...] Ilyenkor természetesen e másik ismeretrendszerben kell a nyert adatokat is értelmezni, vagyis az eredeti problémát egy más természetű problémává kell átfogalmazni, az e más területen érvényes más természetű szabályszerűségekkel kell szembesíteni, és azok szerint kell a folyamatot modellezni, végül az így kapott eredményt kell válaszként visszavetíteni az eredeti kérdésre.”²¹ Pontosan erről szól a számítástechnikai szakértés is. Az igazságügyi informatikus szakértő a megszokott eszközhöz képest speciális tudással és gyakorlattal a cselekmények digitális lenyomatainak rögzítéséhez, láthatóvá tételéhez, feltáráshoz nyújthat segítséget, amit a hétköznapi ismeretek szintjén is érthető módon kell átadnia. Ehhez kapcsolódóan az informatikus szakértő képes lehet a digitális adat eredetét, létrejöttét is feltárni.

Simson L. Garfinkel szerint a digitális bűnügyi szakértés ereje abban ragadható meg, hogy a számítógépes rendszerek ablakot nyitnak a múltba. Hatalmas mennyiségű információt raktároznak és tartanak vissza akár tudatosan erre létrehozott tárhelyeken, akár véletlenül, amikor a korábbi adatot nem sikerült teljesen törölni. A számítástechnikai szakértő gyakran elő tud hívni korábbi e-maileket, csevegésszövegeket (chatelés). Ezek az adatok felfedhetik az elkövető szándékait abból az időszakból, amikor a bűncselekményt elkövette. Egy digitális kamera lehet, hogy csak harminc fényképet mutat meg, de egy szakértői vizsgálat előhívhat további háromszáz már törölt elemet is. A fájl kitörlések a memória nem feltétlenül törlődik, csak jelzi, hogy annak a helye rendelkezésre áll, amíg nincs új adattal felülírva.²²

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) 99. § (1) bekezdése alapján *„Ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni”*. Általában elfogadott a tudományos irodalomban, hogy a törvényi „kell” szóhasználat nem

²¹ Bócz Endre: *Kriminalisztika a tárgyalóteremben*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 118. o.

²² Simson L. Garfinkel: i. m. 370–377. o.

értelmezhető akként, hogy a különleges szakértelmet igénylő tény bizonyítása kizárólag a szakértő véleményével történhet, és nem bizonyítható más bizonyítási eszközzel, hiszen ez a megközelítés ellentétes lenne azzal az elvvel, hogy a büntetőeljárásban szabadon felhasználható a törvényben meghatározott minden bizonyítási eszköz, és szabadon alkalmazható minden bizonyítási eljárás. A szakértő igénybevétele szükségességének megítélésénél döntő jelentősége van a hatóság szubjektív álláspontjának. Egyes jogirodalmi álláspontok szerint a törvény „kell” szóhasználata azonban arra utal, hogy a hatóság tagjának esetleges különleges szakértelme „mint bizonyítási eszköz” nem pótolhatja a szakértő véleményét, mivel a hatóság tagjának a releváns tényre vonatkozó szubjektív ismerete nem bizonyíték.²³

A szakértői vizsgálat a köznapi ismeretek tartományában lezajlott és ott tovább már nem folytatható megismerési folyamat újabb fázisa. A szakértői kirendelés alapkérdése a gyakorlatban az kellene hogy legyen, hogy a jog helyes alkalmazásához megállapítandó tény a konkrét esetben empirikusan és a köznapi ismeretek szintjén hozzáférhető-e, vagy sem. Szakértőhöz csak akkor kell fordulni, ha más lehetőség nincs.

A döntés abban a kérdésben, hogy szükséges-e a szakértőt kirendelni, mindig felveti annak költségigényét. A hatóságnak meg kell fontolnia, hogy a szakértő kirendelésével szükségszerűen felvetődő költségigénnyel és idővesztéssel szemben a bizonyítás terén jelentkezik-e számottevő előny.

Az előre kitervelten, nyereségvágyból, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntette és más bűncselekmények miatt ítélte a bíróság életfogytig tartó fegyházbüntetésre az elsőrendű vádlottat azzal, hogy legkorábban harmincöt év után bocsátható feltételeesen szabadságra. A pénzzzállítást végző vádlottak a társuk életét kioltva szereztek meg a pénzzzállítmányt, amire közvetlen tárgyi bizonyítékul szolgált az elsőrendű vádlott által használt laptopon talált 'plan doc'-ban lévő elkövetési terv, amelynek B variációja szerint a lőfegyver használatával a munkatársukat az „örök vadászmezők felé irányítja”. Az informatikai szakértői vélemény kitételei alapján a minden részletre kiterjedő terveket a tényállásban is rögzíteni lehetett, ez a cselekmény bizonyíthatósága mellett az előre kiterveltségre adott közvetlen bizonyítékot.²⁴ Természetesen lehetne érvelni amellet, hogy a laptopon található adatállomány megszerzéséhez nem kell különleges szakértelem, így szükségtelen az informatikus szakértő kirendelése, de az ügy súlya jelzi, mennyire kiemelt bizonyítékot tartalmazhat a számítógép.

²³ Cséka Ervin (szerk.): A büntetőeljárás jogi alapjai I. Bába Kiadó, Szeged, 2006, 256. o.

²⁴ Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság B.1085/2008/166; Debreceni Ítéletábla Bf.I.186/2010.

A kellő szakértelem nélkül felnyitott számítógép pedig súlyos adatvesztéshez vezethet, erre példa a következő büntetőeljárás.

A nagy sajtóvisszhangot keltő büntetőügyben az ügyészség a vádlottat az édesanyja sérelmére különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntetével vádolta meg.

A bíróság megismételt eljárásban jogerősen felmentette a vádlottat, a rendelkezésre álló közvetett bizonyítékok ugyanis nem alkottak olyan zárt rendszert, amely elegendő lett volna a kétséget kizáró bizonyossághoz. A hozzátartozói viszonyra és az ebből eredő hétvégi együttlakásra tekintettel a sértett és a vádlott érintkezését igazoló bizonyítékok nem nyújtottak kellő támpontot. Az ügyben kulcsszerepe lehetett volna a lakásban lefoglalt számítógépnek, az orvos szakértők ugyanis behatárolták a halál és a cselekmény elkövetésének idejét, így a lakásban talált számítógép használatának pontos időpontja az elkövető személyéhez is közelebb vihetett volna. Megállapítható volt, hogy a vád tárgyává tett cselekmény napján a sértett és a vádlott is használta a számítógépet. A sértett egyszerűbb játékokon játszott, míg a vádlott két személlyel chatelt, majd egy olyan szerepjátékprogramot futtatott, amely ugyancsak egyértelműen hozzá volt köthető. Az informatikus szakértő kellő határozottsággal beszélt arról, hogy a laptop még este nyolc óra körül is használatban volt, a manuálisan használt kártyajáték ugyanis személyes és folyamatos közreműködést igényel, mert a felhasználói lépés elmaradása esetén a gép sem kezdeményez újabb lépést. A közösségi portálra is történt bejelentkezés a sértett nevével és jelszavával. Az informatikus szakértő által szolgáltatott adatokból így csak azt lehetett megállapítani, hogy a vádlottnak a lakásból történt távozása után a számítógépet csak a sértett használta. Az informatikai szakértő azt is rögzítette, hogy 21.37-kor a komputer még bekapcsolt állapotban volt, a számítógépnek az ugyancsak szakértőként kirendelt intézetben történt felnyitása miatt azonban utólag már nem lehetett megállapítani, hogy az üzemelés mellett ekkor volt-e kezelője a laptopnak. Pedig egy olyan bűncselekménynél, amelynél percről percre történik az események utólagos rekonstruálása, ennek kardinális jelentősége lett volna. A szakértő megállapította, hogy a merevlemezen az operációs rendszer működése során generálódó és minden egyes rendszerinduláskor ugyanolyan néven megnyíló állományok egy része sajnos nem a bűncselekmény napjainak történéseit tartalmazza utolsó állapotként, ami a szakértői vizsgálat során sokkal több adat szűrését tette volna lehetővé, mivel a naplózott utolsó rendszerindításkor ezek felülíródtak. Ez a bekapcsolás *„valószínűleg a lefoglalást követően, a nyomozati cselekmények során történt annak céljából, hogy a gép működőké-*

ességét ellenőrizték a további vizsgálatok előtt. A gép rövid idejű, láthatóan néhány perces üzemeltetése azonban olyan belső, a szakértői eljárásban kiemelt fontosságú adattárak törlését és felülírását jelentette, amelyek a feltejt kérdések megválaszolásában rendkívül fontosak.”

A két kérdéses fájl felülíródott, holott fontos lett volna annak megállapítása, hogy normál kilépéssel vagy leállással kapcsolódott-e ki a számítógép, esetleg drasztikus beavatkozással, például a tápfeszültség megszűnésével, hiszen az akkumulátor egy idő után lemerül. A szakértő is utalt arra, hogy a laptop nyitása-csukása mit jelent, mert a hibernálási állomány felülírásával nagyon fontos, közvetlen szakértői bizonyíték semmisült meg, ami enyhén fogalmazva is „nyomozói elővigyázatlanúság” volt.

Az informatikai és számítástechnikai igazságügyi szakértő így csak közvetett módon tudta alátámasztani, hogy a vádlott meddig tartózkodott a lakásban, a számítógépes szakértő véleményében rejlő bizonytalanságok azonban nagyban hozzájárultak a vád eredménytelenségéhez, a jogerős felmentő ítélethez.²⁵

Számítógépes szakértés és közvetett bizonyítás a büntetőperben

Tremmel a közvetett bizonyítás kapcsán igen találóan épp a számítógép atyjának, *Neumann János*nak az eredeti kérdésfeltevését idézi: „*Hogyan lehet nem teljesen megbízható elemekből – így például csak valószínűségi következtetésre alapot nyújtó közvetett bizonyítékokból – egy gyakorlatilag teljesen megbízható rendszert kialakítani?*”²⁶

A Be. 4. §-ában foglalt *in dubio pro reo* elve, vagyis az, hogy kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére, a tényállás megállapítása során azt a kötelezettséget rója az eljáró bíróságra, hogy ha minden bizonyítást felvett annak érdekében, hogy a kétséget eloszlassa, ám a bizonyítás eredménye ennek ellenére is még kétséget, bizonytalanságot rejt magában, akkor a felmerült, lehetséges tények közül a terhelte kedvezőbbet vegye figyelembe, és a tényállás részeként ezt rögzítse.

²⁵ Debreceni Ítéletábla Bf.III.428/2010/44.; Debreceni Törvényszék 6.B.380/2011/125.; Debreceni Ítéletábla Bf.III.279/2013/4.

²⁶ Tremmel Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 126. o.

Alternatív, bizonytalan megállapításokat a tényállás nem tartalmazhat, mert arra visszavezethetően a bíróság téves, vitatható jogi következtetésre juthat.²⁷

Az informatikus szakértő szakvéleményének értékelése, felhasználása során a bíróság ténymegállapító tevékenysége eredendően közvetett, ténybeli következtetésen alapuló megismerő tevékenység, mivel nem közvetlen észlelője a bizonyítandó ténynek. A közvetett bizonyítás további közvetítést (át-tételt) jelent.

A Be. 75. § (1) bekezdése értelmében bizonyítandó tény, ami adott ügyben a büntető anyagi vagy -eljárási jogszabály alkalmazása szempontjából jelentős. Bizonyítandó tény bizonyítója a bizonyíték, amelynek forrása (megismerésének biztosítója) pedig a bizonyítási eszköz. Bizonyíték tehát a vallomás, okirat stb. tartalma, amelynek alapján, illetve amelyből következően a bíróság megállapítja a tényállást. Személyi vagy tárgyi bizonyítási eszköz (tanú, okirat stb.) pedig akinek, illetve aminek révén a bíróság megismeri a bizonyítékot.

Tremmel meghatározása szerint a büntetőeljárásban a bizonyítékok *„olyan adatok, a) amelyek büntetőjogilag releváns tényekre vonatkoznak, b) amelyeket a törvény által megengedett forrásokból szereznek be, s éppen ezért összességükben és összefüggésükben felhasználhatók (alkalmasak) a büntetőjogilag releváns tényállásnak az ügydöntő hatóság általi megállapítására, utólagos rekonstrukciójára (eljárásjogi bizonyítékok)”*.²⁸ Az infokommunikációs eszközökkel és rendszerekkel kapcsolatban a bizonyíték rendszerint tárgyi bizonyítási eszközökben tárolt, feldolgozott vagy az azokon keresztül továbbított adatokból szerezhető.

A 2013. július 1. napján hatályba lépő új büntető törvénykönyv (Btk.) 77. §-a új intézkedésként vezette be az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele elnevezésű, kötelezően alkalmazandó intézkedést. A bűncselekményt megvalósító adattartalom így elérhetetlenné tehető az információs rendszereket használók előtt.

Az elektronikus adat fogalmát a Btk. 423. §-a határozza meg, e szerint az információs rendszer vagy adat megsértése bűncselekmény tekintetében adat: az információs rendszerben tárolt, kezelt, feldolgozott vagy továbbított tények, információk vagy fogalmak minden olyan formában való megjelenése, amely információs rendszer általi feldolgozásra alkalmas, ideértve azon programot is, amely valamely funkciónak az információs rendszer által való

²⁷ Legf. Bír. I.973/2007/7.

²⁸ Tremmel Flórián: i. m. 79. o.

végrehajtását biztosítja. Az intézkedés végrehajtását biztosítja az új kényszerintézkedésként bevezetett elektronikus adat ideiglenes hozzáférhetetlenné tétele elnevezésű kényszerintézkedés, ami nyilvánvalóan a bizonyítást is szolgálja (Be. 158/B–158/D §).²⁹

Illés Zsolt éppen az informatikai szakterület egyes speciális jellemzői miatt javasolja a nyom (lenyomat) és anyagmaradvány fogalmakat kiegészíteni az „adatmaradvány” fogalmával is, a digitális nyomnak ugyanis teljesen egyedi sajátosságai vannak, például egy időben több helyen is hiteles „eredeti” formában állhat rendelkezésre.³⁰

Az eredeti bizonyíték kifejezést azonban a számítógéppel összefüggésben nehéz értelmezni. Egy fényképfelvétel még lehetett eredeti, de egy számítógépen tárolt fényképnél, egy .pdf formátumú dokumentumnál, vagy számítógépen tárolt adatnál ez már értelmezést igényel.

Stephen Mason éppen ezért az *original digital object* kifejezés helyett javasolja, hogy olyan meghatározás legyen elfogadott, amely arra utal, hogy az adat tartalma, amelyre a felek hivatkoznak, nem volt megváltoztatva a létrehozása pillanatától addig az időpontig, amíg azt bizonyítékként benyújtották, és az adat integritását (*integrity*) hitelesen bizonyítja, ezért az megbízható.³¹ Kérdés, hogy meddig tekinthető eredetinek a digitális bizonyíték. Egy vízcsepp sem ugyanaz, ha már három másik vízcseppel egyesül. Hasonló módon, ha egy digitális bizonyítékhoz, adathoz hozzáadunk, elveszünk, azon módosítunk, már nem lesz ugyanaz.

A bizonyíték és a bizonyítandó tény viszonya, ekként a bizonyítás, illetve a bizonyíték lehet közvetlen vagy közvetett. Közvetett a bizonyíték, ha nem vonatkozik eleve, egyenesen, nyíltan (kifejezetten) és perdöntő módon a bizonyítandó tényre, hanem csupán másik egy vagy több, közbeeső, kiegészítő tényre mutat, ami azonban releváns, mert következtetés vonható belőle a bizonyítandó (perdöntő) tényre.

Közvetett a bizonyítás, ha nincs közvetlen bizonyíték, nincs beismerő, vagy közvetlen érzékelésen, észleleten alapuló vallomás, illetve az nem hitelt érdemlő. Mindig közvetett a bizonyítás a tudati tények (szándékosság, gon-

²⁹ Széplaki László: A világhálón elkövetett bűncselekmények elleni fellépés törvényi lehetőségei, avagy az elektronikus adat hozzáférhetetlenné tételének szabályai. In: Varga Zoltán (szerk.): A jogegység szolgáltatásban. Kónya István ünnepi kötet. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 193–202. o.

³⁰ Illés Zsolt: Az igazságügyi informatikai szakértés modellezése. *Hadmérnök*, 2010/4., 122–137. o.

³¹ Stephen Mason: Electronic evidence and the meaning of „original”. *Amicus Curiae*, Issue 79, Autumn, 2009, pp. 26–28.

datlanság) meghatározásakor, rendszerint közvetett a tudományos módszer által szolgáltatott bizonyíték és a tárgyi bizonyíték.

A közvetett bizonyíték (mint más bizonyíték) vezethet ténymegállapításhoz, ami azonban önmagában elégtelen, mivel még nem a bizonyítandó tényre ad következtetési lehetőséget. A közvetett bizonyíték alapján megállapított ténynek arra kell alkalmasnak lennie, hogy önmagában, vagy más közvetett bizonyítékból szerzett ténnyel együtt olyan további tényre adjon következtetési lehetőséget, aminek alapján a bizonyítandó tény is megállapítható.

A közvetett bizonyítás valójában tényből tényre következtetés. Közvetett bizonyíték esetében a lényeg nem a bizonyíték mibenléte, hanem a más bizonyítékhoz kötődés. Ehhez képest, amíg közvetlen bizonyíték esetében csupán a hitelt érdemlőség a ténymegállapítás feltétele, közvetett bizonyíték esetében vizsgálendő a ténybeli következtetés helyessége is. Ilyenkor ugyanis a következtetés, illetve annak eredménye pótolja a közvetlen bizonyíték érzékelésen, észleleten alapuló (hitelt érdemlőnek tartott) tartalmát. A bizonyítandó tényre vonatkozó megállapítás lényege ténybeli következtetés. Ezért vezet a téves következtetés megalapozatlansághoz [Be. 351. § (2) bekezdés d) pont].³²

Ezzel összhangban elengedhetetlen, hogy a ténybeli következtetést bíróság végezze, és egyaránt rögzítse, hogy miből, mire vont következtetést. Törletlen ítélkezési gyakorlat, hogy el kell határolni az észleleten alapuló vallo mást a következtetésekre alapított előadástól.³³

Ehhez képest a közvetett bizonyíték elfogadhatósága kapcsán, illetve a közvetett bizonyítás esetében egyaránt vizsgálendő a tény-, illetve tárgyszerűség, a logikai zárttság és a formállogika ellensúlyaként a relevancia.

A következtetés tényszerűsége azt jelenti, hogy az adott közvetett bizonyíték, bár nem a bizonyítandó, viszont olyan tény észleletén alapul, ami mint alapadat hitelt érdemlő, ésszerű érveléssel indokolt, igazolt és okszerű következtetés levonására alkalmas. Ha a közvetett bizonyíték forrása tárgyi bizonyítási eszköz, annak értelemszerűen szintén vizsgálendő a hitelt érdemlősége, ezen belül keletkezése, állapota, helye, illetve fellelésének körülménye, valamint következtetésre alkalmassága. Tény- és tárgyszerűség hiányában a közvetett bizonyítás csupán következtetésben merül ki, ez elégtelen ahhoz, hogy eredménye a közvetlen bizonyítással egyező bizonyosság erejű legyen. A következtetés logikai zárttsága azt jelenti, hogy a közvetett bizonyíték a belőle következő, vagy a más közvetett bizonyítékból kapott ténnyel együtt egyedül

³² Kúria Bhar.III.1.475/2011/8.

³³ BH, 1958/1985.

(kizárólag) a bizonyítandó tényre következtetést biztosítja, és nincs olyan további tény vagy körülmény sem, amely mindezt cáfolná vagy kétségessé tenné, kizárja vagy cáfolja a nem bizonyítandó tényre, vagy attól eltérő, azzal ellentétes következtetés (más verzió) lehetőségét.

Közvetett bizonyítás esetében a bizonyítandó tény igazolása mellett nyilvánvalóvá kell tenni azt is, hogy egyedüli, ami az ellentétes körülmény, lehetőség kizárását, cáfolását jelenti. Közvetett bizonyíték valamely tény bizonyítására csak akkor alkalmas, ha a bizonyítandó tényen kívül minden más tény lehetőségét kizárja.³⁴

A relevancia pedig azt jelenti, hogy bár önmagában közvetett bizonyítékokból nem vonható kizárólagos következtetés a bizonyítandó tényre, tartalma azonban nem zárja ki eleve a bizonyítandó tény időbeli, térbeli, illetve egyéb fizikai környezethez tartozását. Következésképpen összefüggése a bizonyítás tárgyával ésszerű alapon áll. Nem kizárólag vélemény, feltevésalapú, és a bizonyítandó tény tárgyi oldalához is kötődő.³⁵

A közvetett bizonyítás azonban nem zárja ki a bíróság szabad bizonyítékértékelő tevékenységét, azt a szabadságot, hogy egyes bizonyítási eszközöket, illetve bizonyítékokat a meggyőződése szerint – kellő indokolás mellett – elfogadjon vagy elvessen. A mérlegelési tevékenység során elfogadott bizonyítékoknak kell olyan zárt láncolatot alkotniuk, amely kizárja, hogy az események az ítéletben megállapított tényállástól eltérően is alakulhattak.³⁶

Amikor a bizonyítás nem az úgynevezett közvetett bizonyítás útján történik, nincs szükség a bizonyítékoknak az olyan értelemben vett teljességére, hogy kizárólag a nagyszámú közvetett bizonyítéknak a hiánytalan és logikailag is zárt láncolatára épüljön fel a tényállás. Amikor úgynevezett vegyes bizonyítás történik, ugyancsak szükség van a bizonyítékok logikai zártságára. Közvetlen bizonyíték lehet a vádlottak cselekvőségére, a tényállásszerű cselekvésre a vádlotti vallomás, vagy tanúk közvetlen terhelő vallomása. Ilyenkor a közvetett bizonyítékok jelentősége, hogy azok fényében lehessen állást foglalni a közvetlen vallomások elfogadhatóságáról. A közvetett bizonyítékok is lehetnek személyi jellegűek, okirati bizonyítékok, vagy szakértői bizonyítás eredményei. A közvetett bizonyítékoknak nagy szerepük lehet abban, hogy amennyiben tartalmi azonosság van, a bíróság a vallomást a közvetett bizonyítékokkal megerősített részben fogadja el. Abban az esetben, ha a köz-

³⁴ BH, 1975/164.; 2003/145.

³⁵ Kúria Bhar.III.1.475/2011/8.

³⁶ Legf. Bír. Bf.III.1.929/1998/7.

vetlen bizonyítékot adó vallomás túlnyomó és lényegi részeiben közvetett bizonyítékok sokaságával alátámasztott, nem kifogásolható, ha a bíróság a közvetett bizonyítékokkal alá nem támasztott, de nem cáfolt történéseket is a közvetlen bizonyítékok alapján állapítja meg.

Rendszeresen felvetődik a terheltek telefonjainak híváslista-elemzése re igazságügyi számítástechnikai és informatikai szakvélemény beszerzése, ami nyilvánvalóan csak közvetett bizonyítékokat szolgáltatathat.³⁷

Az előre kitervelten, nyereségvágyból elkövetett emberölés büntette miatt indult büntetőügyben az informatikus szakértők által összeállított adatokból megállapítható volt, hogy a vádlott a sértett megölésének időpontjában és utána nem tartózkodott a család lakásában, így ezzel megdőlt a vádlott szüleinek és testvéreinek az ezt igazolni próbáló vallomása. A közvetlenül a sértett lelövése után a vádlott által kezdeményezett hívás a közvetlen közelben lévő bázisállomásra érkezett, ez éppen azt erősítette meg, hogy a vádlott lehetett a tettese az ölési cselekménynek.³⁸

Informatikus szakértő és a tényállás megalapozottsága

Fő szabályként a másodfokú bíróság határozatát az elsőfokú ítélettel megállapított tényállásra alapítja [Be. 351. § (1) bekezdés]. A tényálláshoz kötöttség elvi indokát a Be. 78. § (2) és (3) bekezdése adja, e szerint a bizonyítás eszközeinek és a bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító erejük, a bíróság a bizonyítékokat egyenként és összességében szabadon értékeli, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg. Ezáltal biztosított a bizonyítékok hitelt érdemlőségének meggyőződés szerinti, szabad értékelése, és védett a mikénti értékelése.

Kivétel, amikor a Be. felment e kötelezettség alól, és megengedi, hogy a másodfokú bíróság a tényállást kiegészítse vagy helyesbítse, vagy eltérő tényállást állapítson meg, és ez alapján határozzon. Elsődleges és általános feltétel, hogy a tényállás megalapozatlan legyen. Ha a tényállás megalapozatlan, akkor van szó kiegészítésről (ami a hiányzó tényállás pótlása), vagy helyesbítésről (ami a meglévő ténymegállapítás módosítása mellőzése) [Be. 352. § (1) bekezdés a) pont]. Viszont a kiegészítés, helyesbítés csak a meglévő tényállásba illeszkedő ténymegállapításhoz vezethet, attól eltérőhöz nem.

³⁷ Legf. Bír. Bkf. II.903/2011/2.

³⁸ Legf. Bír. Bf. III.2.882/2001/4.

Következésképpen, ha a tényállás megalapozatlansága ezúton kiküszöbölhető, akkor az szükségszerűen hatályon kívül helyezéshoz vezet.

Ez alól egy kivétel van, ha eltérő tényállás állapítható meg az iratok tartalma, ténybeli következtetés vagy bizonyításfelvétel útján, és annak alapján a vádlott felmentésének vagy az eljárás megszüntetésének van helye [Be. 352. § (1) bekezdés b) pont]. Ennek az sem akadálya, hogy a másodfokú bizonyítás alapján megállapított új tények ellentétbe kerülnek az elsőfokú ítélet tényállásának egyéb részeivel³⁹ (nagyreformáció).

A számítástechnikai vagy informatikus szakértő kirendelésének elmulasztása sok esetben a tényállás felderítetlenségben megnyilvánuló megalapozatlanságát idézi elő.

A hivatali visszaélés büntette miatt indult büntetőügyben például az informatikai szakértői vélemény beszerzésének elmulasztása az ítélet tényállásának felderítetlenségben megnyilvánuló, és a másodfokú eljárásban ki nem küszöbölhető megalapozatlansághoz vezetett, ezért a hatályon kívül helyezés végzés számos egyéb iránymutatás mellett előírta, hogy informatikus szakértőt kell bevonni a bizonyítási eljárásba, és az ő segítségével kell tisztázni a felvetődött ellentmondásokat a beléptető (biztonsági) rendszer működésével kapcsolatban. Végül a megismételt eljárásban – nem kifogásolható módon – nem informatikus szakértőt rendeltek ki, hanem a rendszer működését legjobban ismerő, azt működtető biztonsági vezetőt hallgatták meg tanúként.⁴⁰

Rendszeresen felmerül informatikus szakértő igénybevétele olyan büntetőügyekben, amelyekben valamilyen számítógépes nyilvántartáshoz, adatbázishoz kapcsolódhat a bűncselekmény elkövetése. A határőr vádlott a külföldi állampolgárt beléptette az országba anélkül, hogy a határfigyelőzetési listán szerepeltek. A vád szerint a szabályszegéssel a régi Btk. 348. § (1) bekezdésben foglalt szolgálatban kötelességszegés vétségét követte el. Az elsőfokú marasztaló ítélet után a másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság mentette fel a vádlottat azt követően, hogy informatikus szakértő véleményét szerzte be. A másodfokú eljárásban felvett részbizonyítást követően lehetett megállapítani, hogy az eljáró bíróságok nem voltak tisztában az egyes határ-

39 Kúria Bhar.III.447/2012/4.; Háger Tamás: A megalapozatlanság kiküszöböléséhez vezet folyamat a másodfokú büntetőperben. *Jogelméleti Szemle*, 2013/2., 29–43. o. <http://jesz.ajk.elte.hu/hager54.pdf>

40 Fővárosi Ítélotábla Bf. 6.100/2011/4. Az informatikai szakértői vélemény beszerzésének elmulasztása más esetben is vezet hatályon kívül helyezéshoz: Fővárosi Ítélotábla Bf.1.35/2009/10., amikor is a rendőrség épületén belüli beléptetéssel, közlekedéssel kapcsolatban vetődött fel a szakértői vélemény beszerzésének szükségessége.

átkelőhelyeken meglévő számítógépes rendszerek működésének alapvető elemeivel. Éppen a szakértői vélemény alapján lehetett megállapítani, hogy az alkalmazott felhasználói programrendszer kidolgozására annak érdekében került sor, hogy megakadályozható legyen olyan személyek határátléptetése, akiknek az adatai a különböző tilalmi listákon szerepelnek. Nem volt követelmény azonban a rendszer kidolgozásakor, hogy a határátléptetést végzők tevékenysége is ellenőrizhető, esetleges mulasztásaik bizonyíthatók legyenek. Az sem volt megállapítható, hogy a számítógépes rendszer kimutatta-e a keresett személy adatait a mulasztás időpontjában. Rámutatott a Legfelsőbb Bíróság arra, hogy olyan esetekben, amikor az eljárás alá vont terheltek a számítógépes keresés mikénti megjelenésének tényét vitatják, és a hatóságok a keresés eredményének megjelenését számítástechnikai eszközökkel kívánják igazolni, az ilyen irányú speciális ismeretekkel felvértezett szakértő bevonása általában nem mellőzhető. „A szakértő (szaktanácsadó) bevonása már az eset felfedését követően a bizonyítékok rögzítéséhez indokolt.”⁴¹ Ennek hiányában a tényállás felderítetlen, megalapozatlan lesz.

A számítástechnikai rendszer működésének jogosulatlan akadályozása vétségében történt bűnösség kimondásához szakszerűen megszervezett bizonyítás vezetett már a büntetőeljárás nyomozási szakaszában. A vádlott a számítógépéről elektronikus levélüzenetet küldött az utazási iroda sértettnek, ezt megtévesztő módon úgy szerkesztette meg, mintha azt a tulajdonos küldte volna a társaság alkalmazottainak. Az üzenetben megkérte az alkalmazottakat, hogy indítsák el a környezetükben lévő összes gépen az elektronikus üzenet csatolt állományát képező „update.exe” *fájl*t, amely az elindítás után vírusfertőzést okozott volna. A vírusvédelmi program azonban észlelte az ártalmas programot, és mielőtt abból súlyosabb következmény származott volna, a rendszergazda eltávolította.⁴² Az eredményes felderítést nagyban elősegítette az informatikus szakértő. A szakértői kirendelés idejében, már a nyomozás megkezdésekor megtörtént, egyben a feltett kérdések között arra is választ kért a nyomozó hatóság, hogy a kérdéseire a szakértő milyen módon tudna válaszolni, milyen vizsgálat elvégzése szükséges, milyen adatokra van szüksége, a vírusos állománynak a gyanúsított rendszerében történő felkutatása megoldható-e, illetve lehetőség van-e erre az adathordozó lefoglalása nélkül, s hogy a feladatok elvégzésének milyen költségvonzatai lennének. A szakértő-

41 Hajdú-Bihar Megyei Bíróság Katonai Tanácsa KB.II.139/2001.; Legf. Bír.Bf.V.3.248/2002/2.; Hajdú-Bihar Megyei Bíróság Katonai Tanácsa KB.II.165/2001.; Legf. Bír.Bf.V.71/2002/4.; Hajdú-Bihar Megyei Bíróság Katonai Tanácsa KB.II.156/2001.; Legf. Bír.Bf.V.3.405/2002/4.

42 Debreceni Városi Bíróság B. 1764/2006/8.

nek lehetősége volt arra, hogy a munkájához szükséges feltételekről tájékoztassa a hatóságot, így minden a rendelkezésére állt a kérdések megválaszolásához, és a megalapozott tényállás nagyban az ő véleményén alapulhatott.

A szerzői jogok megsértésének vétsége és más bűncselekmények miatt folyamatban lévő büntetőügyben a Kúria felülvizsgálati eljárásban az eljáró bíróságok ítéleteit részben hatályon kívül helyezte, és új eljárás lefolytatását rendelte el. A jogerős ítélet tényállása azt is tartalmazta, hogy a harmadrendű terhelt pontosan meg nem határozható időpontban a szerzői jogi jogosultak engedélye nélkül másolatot készített különféle szoftvekről, egyben vagyoni hátrányt okozott. Átiratában már a Legfőbb Ügyészség is rámutatott arra, hogy a vádirati tényállás sem tartalmazta az elkövetési magatartás elkövetési időpontját még hozzátétőlegesen sem, így ebben a tekintetben a vád nem tekinthető törvényesnek.⁴³

E büntetőügy is jelzi, hogy egy informatikus szakértő esetleges véleménye, amely véleményt ad a másolat elkészítésének időpontjára, a vád törvényessége tekintetében is jelentőséggel bírhat. Ebben a büntetőügyben a szakértői vélemény beszerzésének hiánya nem pusztán később nem pótolható megalapozatlansághoz vezetett, hanem a törvényes vád hiányát is jelentette.

Egyes eljárási szabálysértések és hiányosságok az informatikus szakértő igénybevételekor

Elsőként érdemes kiemelni azt a hiányosságot, amikor az eljáró hatóságnak nincs megfelelő szakértelme még annak felismeréséhez sem, hogy az adott ügyben informatikus szakértő igénybevétele lenne indokolt. Sok esetben a bűnügyi nyomozói és informatikai szaktudást, szakértést igénylő feladatok már a nyomozás kezdeti szakaszában is keverednek. Ebbe a körbe tartozik a bűnügyi helyszínen feltalált és valószínűsíthetően bizonyítékokat is tartalmazó számítógépek és más elektronikus eszközök kezelése; az ellenőrizhető digitális lenyomat fájlok (image) készítése, rögzítése az így szerzett adatok további vizsgálatához; a bizonyítékok kinyerése a számítógépből; illetve az elektronikus bizonyítékok elemzése⁴⁴. *Máté István* ezen túl arra hívja fel a fi-

⁴³ Kúria Bfv.II.271/2012/5.

⁴⁴ Lásd bővebben Máté István Zsolt: A digitális bűnfelderítés gyakorlata, avagy az igazságügyi informatikai szakértő a büntetőeljárásban. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szaksoportja–Magyar Rendészettudományi Társaság, Pécs, 2013, 359–365. o.

gyelmet, hogy Magyarországon még nem alakult ki olyan közvetítő nyelv, kommunikációs csatorna, amely elősegítené, hogy a büntetőeljárás szereplői pontosan megértsék egymást.⁴⁵ *Szent-Györgyi Albert* mondása itt is érvényes: „*Az a kutató, aki nem tud érthetően elmondani valamit egy nyolc éves gyermeknek, az kontár a szakmájában.*”⁴⁶ Az informatikus szakemberek beszédmódja, szóhasználata, annak jelentéstartalmai gyakran élesen elválnak a jogi gondolkodástól, és nem alakult ki olyan közös nyelv, mint például az orvos szakértés kapcsán. Mindez már a megfelelő kérdések feltevését is akadályozza, hiszen a nyomozó, az ügyész, vagy a bíró abban sem lehet teljesen biztos, hogy milyen kérdésekben várhat speciális segítséget a szakértőtől.

A hivatkozott büntetőügyekből is kiténik, hogy esetenként informatikai szakértői feladatokat nem kijelölt igazságügyi szakértők, hanem az eljáró nyomozó vagy eseti szakértők, szaktanácsadók látnak el, ami később a tényállás megalapozottságát, végső soron az egész büntetőeljárás eredményességét befolyásolhatja.

A szakvélemény főbb hiányai, hiányosságai között említhető, ha a szakértő túllépi kompetenciáját, így különösen jogkérdésben nyilvánít véleményt, a kirendelő határozatban fel nem tett kérdésre ad választ, vagy a leleten kívül található egyéb bizonyítékokra tekintettel ad véleményt. Természetesen az is előfordulhat, hogy olyan kérdést tesznek fel a szakértőnek, amelynek megválaszolása nem tartozik a büntetőjogilag releváns tények közé, vagy nem tartozik a szakértő kompetenciájába. Nem tartozhat a szakértő kompetenciájába annak megválaszolása, hogy a cselekmény milyen bűncselekményt valósít meg, szándékos vagy gondatlan elkövetésről van-e szó. Arról sem lehet kérdezni a szakértőt, hogy milyen adatok beszerzése szükséges ahhoz, hogy a bűncselekményt meg lehessen állapítani, de nem kifogásolható, ha a hatóság előzetesen arról egyezett a szakértővel, hogy a megalapozott véleményadás-hoz milyen adatokra van szüksége.

Tartalmilag megalapozatlan a szakvélemény, ha iratellenes, téves ténybeli következtetésen alapul, hiányzó ténymegállapításra, felderítetlenségre visszavezethető hibája van, ha nem jelöli meg a vizsgálat módszerét és annak validitását.⁴⁷

A szakértői vélemény logikai szempontból következtetés, de tényekből indul ki, amelyeket a kirendelő hatóság rögzít, vagy saját észlelésből állapít

45 Uo.

46 Idézi Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika alapkérdései. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): i. m. 349. o.

47 Tremmel Flórián: i. m. 136. o.

meg. Ha az ilyen tényt eltérő vagy ellentétes bizonyítékokból kellene megállapítani, nem bízható a szakértőre, hogy eldöntse, mely bizonyítékokat vesd figyelembe. A hatóságnak kell eldöntenie, mely hipotetikus esetre kell alkotnia a véleményét ugyanis az egyéb bizonyítási eszközök hitelt érdemlőségéről történő állásfoglalás a bíróság feladata lesz.

A bíróság nem fér hozzá a használt számítógépes programhoz, ezért a szakértőnek pontosan fel kell tüntetnie a felhasznált program nevét, származását, a szakmai szervezetek által történt elfogadottságának igazolását. Ezáltal válik lehetővé a vád és a védelem számára az adott szakvélemény vitatása. *Pataky* szerint a műszaki szakértő sokszor olyan adatok tömegét használja fel munkájához, aminek sem forrását, sem számértékét nem bizonyítja, pedig alapvető előírás lenne, hogy a szakértő csak olyan adatokból dolgozzon, amelyek számára a hatóság megengedett vagy előírt.⁴⁸

Erre utal *Árvai és Mittermayer*, akik szerint a számítógépes műszaki szakértői vizsgálat esetén a szakvéleménynek tartalmaznia kell a felhasznált program megjelölését, a felhasználási korlátokat, a betáplált adatokat, és a felhasznált eredmény felhasználási módját is.⁴⁹

A Be. 106. § (1) bekezdése alapján a terhelt, a sértett, valamint a szemléltárgy birtokosa tűrni köteles, hogy a birtokában lévő dolgot a szakértő akár az állag sérelmével vagy megsemmisülésével járó vizsgálatnak vesse alá. A szakértői vizsgálattal okozott kárért külön jogszabály szerint kártalanításnak van helye. A szakértői vizsgálat során mindig különös gonddal kell eljárni annak érdekében, hogy a lefoglalt gép háttértárolóján meglévő rendszer, a telepített alkalmazások, és minden adatbázis sértetlen maradjon a későbbi reprodukálhatóság érdekében. Az eljárási gyakorlat szerint a konkrét szakértői bizonyításban az eredeti, írható médián történő beavatkozás szakmailag nem elfogadható.

Az eredeti adathordozóról készített backup (eredetivel megegyező fizikai másolat) az a médiatartalom, amelyről digitális nyomok, napló- és regisztrációs adatok szerezhetők be mint digitális bizonyítékok.

Az ily módon eredetben megőrzött adathordozóról származtatott háttértárból ezeket az adatbiztonsági szabályokat betartva elektronikusan generált nyomként kiolvashatók a kizárólagosan kérdéses adattartalmakra és szoftvekre jellemző információk, telepítő kódok, sorozatszámok, vagy egyedi azonosítók, majd ezek összevethetők a lefoglalt, vagy azzal megegyező konfigu-

⁴⁸ Pataky Csaba: Műszaki szakértői hiányosságok az ügyvéd szempontjából. *Magyar Jog*, 2000/6., 360. o.

⁴⁹ Árvai Béla – Mittermayer Ödön: Tény és jog a bizonyítási eljárásban, avagy ügyvédi hiányosságok az igazságügyi szakértő nézőpontjából. *Magyar Jog*, 2001/7., 414. o.

rációjú tesztszámítógépen e programok próbainstallálása során generálódó ugyanezen adatokkal.

A szakértői vizsgálatban egyaránt kiemelt fontosságú meghatározni az inkriminált tartalom keletkezésének tényét és időpontját. Ezért alapvető, hogy lefoglalt gép esetén először mindig kiszerezljék a merevlemezt, és az operációs rendszer naplózási állományaiban ellenőrizzék az utolsó használat dátumát, majd ezt össze kell hasonlítani a lefoglalás időpontjával.

A vádlottnak az igazságügyi informatikus szakértő előtt tett nyilatkozata a garanciális elemek hiánya miatt bizonyítékként nem vehető figyelembe, hasonlóan az igazságügyi elmeorvos-szakértő előtt tett nyilatkozathoz, hiszen a Be. 117. §-ában foglaltakra a szakértő nem figyelmezteti.⁵⁰ Végső esetben a Be. 78. § (4) bekezdés alapján nem használható fel bizonyítékként a terhelt által a szakértővel közölt információ.

Azt is szem előtt kell tartani, hogy abban az esetben, ha különböző tényadatok vannak az ügyben, hatóság mondhatja meg, hogy a szakértő mely ténybeli alapra építse a véleményét, amennyiben ennek eldöntése nem szakkérdés.

A hivatali visszaélés büntette miatt folyamatban lévő büntetőügyben a házkutatáson és lefoglaláson informatikus szakértő is részt vett. A védő vitatta a lefoglalt híváslista és egyes, a számítógépről kinyomtatott iratok bizonyítékként történő felhasználhatóságát, figyelemmel arra, hogy az informatikai szakértő a házkutatásról szóló jegyzőkönyvet nem írta alá, és nem állt rendelkezésre az az adatállomány, amelyből az iratot kinyomtatták. A másodfokon eljáró ítélőtábla megállapította, hogy jogszabály valóban lehetővé teszi az elektronikus adat oly módon történő lefoglalását, hogy azt szakértő közreműködésével az adathordozóról kimentik. Nem találta aggályosnak azonban a bíróság azt a körülményt, hogy a szakértő elmulasztotta a jegyzőkönyv aláírását, így a bizonyítékok értékelése törvényes volt.⁵¹

A számítástechnikai adatok elleni bűncselekmény miatt folyamatban lévő büntetőügyben [régai Btk. 300/C § (2) bekezdés a) pont] a nyomozó hatóság elsősorban az ügy szerzői jogi vonatkozásairól, míg a védelem információtechnológiai részletekről tett fel kérdéseket a számítástechnikai szakértőnek.

A szakértő a kérdések megválaszolásához a bizonyítás eszközeként felhasznált számítógépes környezetbe visszatöltötte a lefoglalás után az eredeti merevlemezzel készült, a lefoglalás állapotát tükröző szabványos mentést, amelynek egy biztonsági másolata a nyomozó hatóságnak is megvolt. A vizs-

⁵⁰ BH, 1995/449.

⁵¹ Fővárosi Ítélőtábla Bf. 6.209/2011/7.

gálathoz visszatöltött merevlemez teljes egészében tartalmazta a lefoglalás időpontjában telepített vagy felmásolt műveket, azok egyértelműen beazonosíthatók voltak.

Arra a kérdésre nem tudott válaszolni a szakértő, hogy a jogosulatlan másolatok mikor kerültek fel a sértett gépére, ugyanis a sértett számítógépe nem volt sem helyszíni szakértői szemle, sem nyomozási eljárásban elrendelt szakértői bizonyítás tárgya.

A szakértőtől megkérdezték, hogy a terhelt elkövethette-e a cselekményt, a szakértő azonban helyesen utalt arra, hogy e kérdés megválaszolása nem szakértői kompetencia. A cselekmény elkövetéséhez szükséges és elégséges adatokra vonatkozóan azonban egyértelmű bizonyítékokat mutatott ki a lefoglalt számítógép merevlemezén.

A bíróság végül számítástechnikai adatok elleni bűncselekményben [régai Btk. 300/C § (2) bekezdés a) pont] mondta ki bűnösnek a vádlottat. A megállapított tényállás szerint a vádlott azt követően, hogy a feleségével megszakadt az életközössége, egy kémprogramot telepített a nő számítógépére. A sértett időközben regisztrált egy társkereső oldalra, ahová a vádlott a megismert jelszó segítségével a sértett fényképeit mások számára is megismerhetővé tette, és szöveges megjegyzéseket is fűzött hozzá.

A vádlottól lefoglalt számítógép merevlemezén megtalálható volt az a tartalom, amely mutatta, hogy a sértett gépére célirányos kémprogramot telepítettek, amely a sértett által látogatott webhelyeket és a sértett számítógépén megjelenő tartalmakat is elmentette. A szakértő azonban az összes felmerülő kérdésre nem tudott válaszolni, mert a sértett számítógépét nem foglalták le, így a szakvélemény is több lehetőséget említett a sértett számítógépén futó kémprogram által létrehozott adattartalom fizikai megszerzésére.

A szakértő azt is előadta, hogy az elektronikus hírközlésről szóló törvény alapján a szolgáltatónak egy évig kell őriznie az adatokat, vagyis az eltelt időre figyelemmel az IP-cím alapján már nem bizonyítható konkrétan, hogy a vádlott tette-e fel az adatokat. Mindez azt is jelzi, hogy a nyomozás kezdetén elmulasztott adatbeszerzés a későbbiekben nem biztos, hogy pótolható. A hivatkozott ügyben azonban az ügy egyéb adatai alapján a vádlott cselekvőségét bizonyítani lehetett.⁵²

Esetenként a jogerősen befejezett ügyekben is felvetődik az informatikus szakértői vélemény beszerzésének szükségessége. A folytatólagosan elkövetett önbíráskodás büntette miatt folyamatban volt büntetőügyben a terhelti fe-

⁵² Debreceni Városi Bíróság B.436/2010/10.; Debreceni Törvényszék Bf.627/2011/5.

felülvizsgálati indítvány szerint súlyos eljárási szabálysértést követtek el a nyomozás idején, amikor a sértett számítógépét nem foglalták le, és nem vizsgáltatták meg informatikus szakértővel, ennek hiányában ugyanis felvetődik a gyanú, hogy az ügy sértette saját maga állította elő a vádban szereplő elektronikuslevél-küldeményeket. A Be. 423. § (1) bekezdése szerint a felülvizsgálati eljárásban a bíróság által jogerősen megállapított tényállás az irányadó, ami nem támadható, és nincs lehetőség a bizonyítékok értékelésének téves voltával, az egyes bizonyítási eszközök esetleges hiányával érvelve a bűnösség vitatására. A törvényben fel nem sorolt eljárási szabálysértések ugyanis nem képeznek felülvizsgálati okot.⁵³ Az természetesen nem zárható ki, hogy az utólag beszerzett informatikus szakértői vélemény alapján perújítást rendeljen el a bíróság akár a terhelt javára vagy terhére.

Zárógondolatok

Neumann János gondolataihoz visszakanyarodva: minden bizonyítás során cél, hogy az önmagában nem vagy nem teljesen megbízható elemekből, így csak valószínűségi következtetésre alapot nyújtó közvetett bizonyítékokból kell eljutni egy gyakorlatilag teljesen megbízható rendszerhez, a kétséget kizáró bizonyossáig.⁵⁴ Nem vitás, hogy e megbízható rendszer létrehozásában egyre nagyobb szerepe lesz az informatikus vagy számítógépes szakértőnek. Kirendeléséről már a nyomozás elrendelésekor szükséges megfontolt állásfoglalás, mert a legtöbb esetben az eljárás későbbi szakaszaiban az így be nem szerzett adatok már nem vagy csak töredékesen pótolhatók.

Egyre több szerző hívja fel a figyelmet arra, hogy a legnagyobb próbatétel a digitális bűnügyi felderítés előtt az emberi dimenzió, az, hogy más tudományterületekhez képest kevés a képzett szakember, aki a bűnügyekben eljárhat. A szaktudásnak nem pusztán a jelenlegi, hanem a korábbi számítógépes rendszerekre, alkalmazásokra és adatformákra is ki kell terjednie.

A bűnügyi informatikai szakértők egyre nagyobb nehézségekkel néznek szembe amiatt, hogy hihetetlen méretekben nő az adatmennyiség, és a rendszerek is egyre bonyolultabbak. Az informatikus szakértők így nemcsak a bűnözőkkel állnak versenyben, hanem a jövő számítógépes rendszereinek és programjainak fejlesztőivel is.⁵⁵

⁵³ Legf. Bír.Bfv.III.835/2010/2.

⁵⁴ Tremmel Flórián: i. m. 126. o.

⁵⁵ Simson L. Garfinkel: i. m. 370–377. o.